

ירושלים, מס' 221

שנת 1479

Der weg von Nurnberg uber land gen Jerusalem als mir das ein Jud zu Jerusalem angezeigt hat, und die Juden gemeiniglich also ziehen

מקור: Beschreibung Reyss ins Heilige Land herrn Johann Tuchern von Nurnberg, Reyssbuch, koln 1670, p. 675

תרגום

דרך היבשה ההולכת מנירנברג לירושלים, כפי שהראה לי יהודי בירושלים, ואשר היהודים הולכים בה בדרך-כלל.

ספרות: ריריכט ומייסנר, עמ' 499–500.

1 קטע מחיבור המסע של יוהאן טוכר מנירנברג, המתאר דרך יבשתית לארץ-ישראל, שעליה שמע מפי יהודי בירושלים; השווה לעיל, מס' 220 והערה 1 שם. וראה: Johannes Tucher, Reyssbuch, ed. H. Kuntzel, in: Drei Bucher deutscher Prosa, Frankfurt a/M 1838, pp. 104–106; וראה הקדמת המו"ל, שם, עמ' 28.

שנת 1480

ירושלים, מס' 222

ומשכס באתי פה ירושלים מהלך יום א(חד) --- ומ(רת) גירושה הגיעה פה יום ו' קודם חנוכה.¹ ומהרשעות² שאמרו הכל שקר וכזב, כי, נאמנה,³ הייתי בכל אילו העירות אשר כתבתי, ובדרך היינו לפעמים על השדה בין הרבה ישמעאלים, ולא שמעתי איש שפצה פיו לרע. וגם פה ירושלם יש לה טובה וגדולה. אנשים ונשים הולכים בשוק באורך וברוחב, ואין איש פוצה פה לרע. ויש הרבה בוטיקות⁴ יהודים בטוב העיר.⁵ והייתי על בית חיים של האשכנזים,⁶ והייתי על קבר הרב,⁷ והוא רחוק מב(ית) ח(יים) כמטחוי קשת, וקרוב לקבורת זכריה הנביא. נאמנה,⁸ כשראיתי את קברו היה נראה לי לראותו פ(נים) א(ל) פ(נים), כך הוא שמן [השמים זכיתי] לראותם קבורים בעמק יהושפט. וקרוב למקדש, הוא א(חד) מן החידושים ופלא שראיתי, יש עדיין הרבה חדרים וחצר וגן. ובכל הבית אין בו לא עץ ואבן מלאכת אדם. כי הוא בסלע א(חד) חקוק, כל אותו הבית. וחומות הבית והחצר והגן גבוהים עד מאד, הכל מסלע. גם יש בו באר, אשר בו הושלכו נערים ובתולות שלא ליפול בחרב, אשר עוד היום בליל ט' ב(אב) הישמעאלים אומרי(ם), ששומעים בכיות גדולות תוך אותו הבאר שבמקום.⁹ הוא בנין גדול, נ(ראה) ל(וי) שהוא גדול כמו מישטר¹⁰ תוך החומה. ושערי רחמים עודנו קיים. ראיתי אותו מרחוק, ומגדל ד(ויד) ה(מלך) ע(ליו) ה(שלום) היא פלא על(ל) כל(ל) הנפלאים, מבצר גדול וחזק, ובנין כמוהו לא ראיתי כל ימי. המבצר ממוליאן¹¹ הבל הוא, הבל הבלים, ואם הוא מלאכת אדם, דבר גדול הוא, אבל בודאי יד ה' היה בו, ויש בו עדיין דלתות של ברזל.

כמה וכמה ברצון הייתי מאריך לכתוב(וב) באילו החידושים, רק אין לי עוד נייר, כי הנייר מפה איני יודע לכתוב עליו, ואם לא תשלחו לי נייר, לא אוכל לכתוב עוד. גם א(ני) א(נפשר) לכתוב הפלאות והנפלאות עד הימים שתבואו לראות בעיניכם, אשר יהא אתכם משיחנו ב(מהרה) כ(ן) י(הי רצון) א(מן) כאשר בטחתי על רחמי ה(ב)ורא ית(ברך), כי בזאת השבוע באה שמועה מארץ מרחק, ואומרים שהוא מארץ פיטרו יואן¹² --- והשמועה הולכת ומתגברת, ומזה אבטח.

דעו, כי ראשי הקהל והדיינים(ם) מפה קבלו אותי בסבר פנים יפות והבטיחוני לנהוג עמי כשורה וכהוגן, ולא כאשר נאמר לי בצפת וכפר קיני מרוב רוע הנהגתם של הקהל מפה¹³ וכבר ידעו הדבר שנאמר לי הרעות מהקהל, ואיך שהפצירו בי הקהל מצפת וכן בכפר קיני לישאר אצלם, ושלא להכביד עלי פרוטה מלבד המס הקבוע, שהוא כמו ב' דוקטי לשנה תוך כ' שנה¹⁴ ומה מאד הם מכבדים לומדי תורה בכל אלו העירות.

מקור: איגרת ר' יוסף דמונטנייא, יערי, איגרות, עמ' 92–93.

ספרות: קוק, עיונים ומחקרים, ב, עמ' 303–305.

1 הכותב הגיע לירושלים בתחילת כסליו רמ"א / נובמבר 1480. כך עולה מסדר הזמנים המפורט באיגרת המסע. הנוסעים ירדו מן הספינה בנמל ביירות, ומשם המשיכו לדמשק. מרת גירושה נשארה בדמשק עם אחת מנוסעות השיירה, שחלתה בדמשק ונפטרה שם. לירושלים הגיעה ביום כ"ב בכסליו רמ"א, שכן בשנה ההיא חל כ"ה בכסליו א' דחנוכה ביום ב' בשבוע. כותרת האיגרת בכ"י אוקספורד היא: "טופס הכתב ששלח כ(בוד) מ(ורנו) יוסף מנטבייא האשכנזי מירושלים ללונברדיאה משנת רמ"א". לשם מנטבייא אין שום משמעות, ודומה, כי לפנינו שיבוש של "מונטנייא", כפי שהראה קוק. ר' יוסף דמונטנייא נזכר כפרנס ברשימת נכבדי ירושלים מאותה השנה שמביא ר' משולם מוולטרה (וראה להלן, מס' 225, ושם הערה 10). מוצאו היה, כפי הנראה, ממונטאניאנה (Montagnana) שבמחוז אמיליה-רומאניה.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- 2 כלומר, מרשעות הערבים כלפי היהודים.
- 3 "נאמנה" היא לשון שבועה.
- 4 כלומר, "חנות" (באיטלקית: bottega).
- 5 כלומר, במרכז העיר.
- 6 זו ידיעה ראשונה ויחידה על בית-קברות אשכנזי נפרד. על מקום בית-הקברות בעמק יהושפט ראה דבריו של ר' עובדיה מברטנורה, להלן, מס' 273, בין ההערות 37 ו-38.
- 7 שם הרב לא פורש.
- 8 ראה לעיל, הערה 3.
- 9 בפסקה זו ערבב הכותב סיפורים שונים, וגם הרקע הגיאוגרפי אינו ברור. המסגרת הכללית – כלומר, תיאור מאורעות שונים בתשעה באב בהר-הבית, הרומזים לסימני גאולה או לצער החורבן – ידועה ממקורות שונים. בחומר שבידנו נזכרת מסגרת זו לראשונה באיגרת-שליחות משנת רט"ז / 1455 (וראה לעיל, מס' 177 והערה 13 שם; מס' 178 והערה 12 שם; להלן, מס' 274 והערות 2-3 שם). מעשה ההתאבדות בהר-הבית ובלבד שלא ליפול בידי אדם מבוסס על המסופר במסכת תענית כט ע"א. התיאור הגיאוגרפי תמוה. על-פי הפתיחה המדובר באיזור שמחוץ לרחבת הר-הבית – "קרוב למקדש" – והתיאור מתאים לאיזור הקברות הקדומים שבנחל קדרון, ואולי לקברי בני-חזיר או ל"יד-אבשלום". סיפור הבאר, לעומת זה, מתאים להר-הבית. דומה, כי בנוסח שבידנו השמיט המעתיק משפט או שניים אחרי תיאור הבית ולפני תיאור הבאר, ושם היו דברי-מבער מ"קרוב למקדש" אל המקדש עצמו. ברור, כי הבאר היתה בהר-הבית, שכן ליהודים נאסרה הכניסה אליו, והסיפור מבוסס על עדות הישמעאלים. עדות הישמעאלים נזכרת בכל הסיפורים מסוג זה. דומה, שלפני המלים "והוא בנין גדול" נשמטה פתיחת המשפט על שטח הר-הבית, שהוא-הוא הגדול "כמו מְיֻשְׁטְרֵי תוֹךְ הַחוּמָה".
- 10 Mestre שליד ויניציה.
- 11 Mogliano שליד ויניציה.
- 12 כאן מסופר על נצחון המלך היהודי על הפרסביטר יואני, סיפור שנפוץ מאוד בימי התסיסות המשיחיות במאה הטי"ו.
- 13 ראה להלן, הערך "כפר כנה", מס' 2. מדברי ר' יוסף עולה, שהתנהגותם הקשה של מנהיגי הקהל בירושלים קדמה לתקופתו. וראה תיאור התנהגותם של ה"זקנים" בדברי ר' עובדיה מברטנורה (להלן, מס' 254 והערה 4 שם).
- 14 חכם אחר שזכה לפטור ממסי הקהל היה ר' עובדיה מברטנורה (וראה להלן, מס' 275, ליד הערה 40). עניין המס הוא המשך הבטחותיהם של ראשי קהל ירושלים, ואינו מתייחס לצפת ולכפר כנה.

שנת 1481

ירושלים, מס' 223

וכשנסעתי ממצרים ללכת בירושלים עיר) ה(קודש) ת(יבנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ב(ימינו) א(מן), הטורצימאנו¹ כתב אל הטורצימאנו מירושלים, והנגיד כתב אל הוויצי נגיד² שלו באופן כי לשם³ קבלתי ג(ם) כ(ן) כבוד גדול כאשר אכתוב בעז(רת) ה' י(תברך) בענייני ירושלים, כי לא פרעתי דבר לטורצימאנו, כי פורעים היהודים ג' דוק(אטים) לגלגלת. הוויצו נגיד נתן לי בית מוכן מלא כל טוב.⁴

מקור: משולם מוולטרה, עמ' 58.

ספרות: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 534; דוד, וויצו-נגיד, עמ' 329.

- 1 turcimanno, "מתורגמן". הכוונה לתגרי ברדי, מתורגמן החצר בקאהיר. על האיש ותולדותיו ראה: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 529–540. על תפקידו של המתורגמן בירושלים והמונופולין שלו על צליינים יהודים ונוצרים ראה דברי פליקס פאבר (להלן, מס' 239).
- 2 צריך להיות "וויצו-נגיד", כלומר, סגן-הנגיד, האיש שהיה ממונה מטעם הנגיד על הפרובינציה של ירושלים.
- 3 כלומר, בירושלים.
- 4 ראה להלן, מס' 225, ליד ציון הערה 3.

שנת 1481

ירושלים, מס' 224

יום ד', כ"ט לוליו רמ"א,¹ הגענו לירושלים עיר) ה(קודש). וכשראיתי חרבנה במרירות לב, עשיתי קריעה ארוכה טפת, ואמרתי התפלה הראויה להתפלל, אשר היא בידי בקונטרס קטן.² והנה, בירושלים אין לה חומות, בעונותינו, אלא מעט, מן הצד אשר נכנסתי לשם. ואף כי חרבה כלה בעונותינו, יש בה עשרת אלפים ב(עלי) ב(תים) ישמעאלים וכמו ר"נ ב(עלי) ב(תים) יהודים³ ---

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

ודעו, רבותי, כי זה כמה שאין ספק בו. בכל שנה ושנה, כשהיהודים הולכים לבית הכנסת ההוא ליל ט' באב, כל הנרות שבעזרה הם נכבים מאליהם, ואינן יכולים להדליקם עד יעבור כל היום ההוא. ונסו הישמעאלים אלף פעמים להדליקם ולא יכולו. והישמעאלים יודעים מתי הוא ט' באב, שהם עושים כמעט כיהודים בעבור זה. וזהו ברור ומפורסם לכל, בלי שום ספק⁴ ---

למטה מן ההר תרד בשיפוע גיא בן הינום ויורד על עמק יהושפט. ולמערב – המילוא, שהוא משור אחת קרוב לעיר, שיוצאים שם לטייל, ובפרט היהודים⁵ --- ובכל סביבות ירושלים יש כמה מערות אשר שם קבורת חסידים וצדיקים רבים עד אין מספר, אבל אין אנו יודעים אלא אלו הרשומים אשר הם קבלה מפה אל פה מזמנים קדמונים אשר אי אפשר לחוש, בהיות כי הישמעאלים מכבדים כל אלו המקומות, ויש להם קבלה מפייהם (גם) (כף) כמונו, ואומרים הם ליהודים: למה לא תלכו לקבר הצדיק כך, או לקבר הנביא שמו כך?⁶ ומאלו הקברים בקשו הישמעאלים כמה פעמים שיהיו סגורים ובקדושה תחת ידם,⁷ וה' הפר עצתם, ולא אבה שמוע להם. כי לא ינום ולא ישן שומר ישראל.

בנייני ירושלים הם יפים מאד, ואבנים גדולות יותר משאר המקומות שראיתי, והארץ ארץ זבת חלב, (אף) על (פלי) שהיא על ההרים, והיא חריבה ושוממה. ויש הכל בזול, ופירותיה משובחים ויפים במאד מאד. ויש להם ד' מיני דבש: דבש ענבים, והוא קשה כסלע ומשובח מאד; דבש חרובין, והוא טוב מאד, והוא ריפריסקאטיבו;⁸ דבש תמרים, דבש דבורים וחסה ושעורה ורימון וכל מיני פרי בתכלית הטוב והיופי. ויש להם שמן זית טוב מאד, אבל הם אינם אוכלים אלא שמן שמשמין, בהיות כי הוא משובח מאד מאד. והם הישמעאלים, (וגם) (כף) היהודים מהמקום, חזירים באכילתם, כי כלם אוכלים בכלי אחד עם האצבעות בלי מפה, כמו שעושים במצרים, אבל במלבושיהם נקיים --- וכולם, אנשים ונשים וטף, יהודים כמו הישמעאלים מתנהגים במדות האלו וישנים לבושים. ואלו המנהגים מתפשטים בכל מלכות הסולאדנו,⁹ לא בירושלים לבדו, וכתבתי אותו הנה, בהיות כי שכחתי לכתוב אותו בעניין אליסנדרייא ומצרים, כי משפט אחד הוא לכלם.

מקור: משולם מוולטרה, עמ' 71–76.

ספרות: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 417 ועל-פי המפתח; מ"ד קאסוטו, היהודים בפירנצה בתקופת הרניסאנס, ירושלים תשכ"ז, עמ' 207–209 ועל-פי המפתח; י' פראוור, ידיעות, יד (תש"ח), עמ' 124–127.

1 ג' באלול רמ"א. תאריך זה חל ביום א' בשבוע, ועל-כן היום בשבוע או בחודש שגוי. דומה, כי התאריך הנכון הוא כ"ט באב רמ"א/25 ביולי 1481, שחל ביום ד', שכן בסמוך מתאר משולם את נסיעתו מירושלים לקבר שמואל הנביא "ביציאת לוליו רמ"א". קשה לדחוק ליומיים הראשונים (30–31 ביולי), שאחד מהם הוא יום ו', את כל מסעותיו של משולם סביב ירושלים. עם זאת ראוי לציין, כי בהמשך דבריו הוא מספר, שאת כל המקומות בירושלים ראה ביומיים "כי קרובים הם", אלא שאין להניח, שקבר שמואל נכלל במקומות אלה. על-פי הצעת-התיקון הנזכרת הגיע משולם לקבר שמואל הנביא כמעט שבוע לאחר הגיעו לירושלים. על זמני מסעו של משולם מוולטרה ראה המדור "עליות לארץ-ישראל", תעודה משנת 1481. משולם היה סוחר באבני-חן ובנקאי מפירנצה, שמוצאו מן העיר וולטרה. בירושלים שהה כחודש ימים (לפי התאריכים הרשומים בספר: מ-29 ביולי עד 26 באוגוסט 1481), לאחר שהגיע אליה ממצרים ביבשה, דרך עזה וחרון. מירושלים המשיך ליפו, וממנה שב למקומו.

2 קונטרס ובו סדר התפילות המיוחדות לנכנס לירושלים. והשווה המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 23.

3 השווה דבריו של ר' עובדיה מברטנורה (להלן, מס' 254), שדיווח בשנת 1488 על שבעים בעלי בתים שהיו בירושלים בזמנו. לדברי ר' עובדיה היו בעיר קרוב לשלוש מאות בעלי בתים לפני המאורעות הקשים שהוא מתאר, ומספר זה קרוב לנאמר כאן. מספר דומה מוסרים תכופות נוסעים נוצריים (ראה, למשל, להלן, מס' 230 והערה 2 שם).

4 על הנסים בהר-הבית השווה לעיל, מס' 177 והערה 13 שם; מס' 222 והערה 9 שם; להלן, מס' 274 והערה 3 שם.

5 הכוונה לאיזור שער יפו, מקום שם פני הקרקע מגיעים עד יסוד החומה. זיהוי המילוא עם מקום זה מבוסס על ביאור אטימולוגי עממי לשמו של בית-הקברות המוסלמי ממילא. וראה דברי מגירי אלדין, המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 63. הזיהוי האמור נזכר פעמים אחדות בכתבי נוסעים נוצריים (וראה, למשל, מס' 233 שלהלן).

6 כוונתו של משולם להזהיר מפני מסורות מוטעות של המוסלמים.

7 כלומר, מן הקברים "הרשומים אשר הם קבלה". באיגרת שליוחות משנת 1455 (לעיל, מס' 177) נמסר, כי לקבר שמואל הנביא ולבתי-הכנסת של ירושלים ושל חברון נשקפה סכנת סגירה באמצע שנות החמישים של המאה הטי"ו.

8 rifrescativo, "מרענן".

9 כלומר, הסולטאן.

אנכי הייתי חולה בירושלים מיום שהגעתי לשם עד צאתי ללכת בדמשק,¹ והגעתי לשערי מות, ולולי רחמי ה', כי יהודי אחד אשכנזי, נקרא ר' יעקב די קולומבאנו,² כי הוא ואשתו וחמותו עשו לי כל הצריך למנהגינו, אף כי הייתי עומד בבית הנכבד הויצי נגיד³ כמצות המלך, (על) כ(ן) נהגו בי כבוד במאד מאד. מ(כל) מ(קום), לא הייתי יכול לראות בשוליהן,⁴ כי משונים הם וזרים הם לאיש הבריא, כל שכן לחולה כמוני. אבל יעקב הנזכר ובני ביתו לא עזבוני ביום ובלילה, והן היו מבשלות בעדי ובעד רפאל חברי,⁵ כי גם הוא היה חולה. באופן, אחרי רוב הדיאט⁶ ועזר ה' בכל כולם, נתחזקתי מאד. וגם יוסף הטורצימאנו⁷ הגיע לשערי מות, ועזבתי אותו חולה. ואין לתמוה על החיצונים⁸ שילכו לשם שיפלו בחולי, אבל הוא לתמוה איך אינם מתים כלם לסיבת טורח הדרך ורוב החם אשר האדם סובל בדרך. וכשתגיע לירושלים, באים בכל יום, הן בקיץ הן בחורף, רוחות שונות מארבע פינות העולם, אשר כמותם לא ראיתי, ונכנסים באיברי האדם וממיתים אותם. ובהיותינו שם תמיד בכל יום היו מתים אחד או שנים יהודים מיתת פתאום, והם נקברים בשיפוע בעמק יהושפט, אשר שם קברי ישראל. וה' היה עוזר לי, ולא עזבני. וכל המקומות אשר ראיתי בירושלים, בשני ימים ראיתי, כי קרובים הם.

הנכבדים היהודים הם אלו:⁹ ר' יוסף דמונטניא אשכנזי,¹⁰ והוא הפרנס; ר' יעקב ב(ן) כ(בוד) מ(עלת) משה וויצו נגיד;¹¹ כ(בוד) מ(עלת) עמרם, צדקיה ב(ן) כ(בוד) מ(עלת) עובדיה;¹² שמואל ב(ן) כ(בוד) מ(עלת) מרדכי,¹³ חלפתן ב(ן) כ(בוד) מ(עלת) יעקב, יוסף ב(ן) ר' עובדיה, אברהם ב(ן) כ(בוד) מ(עלת) נתן, שמואל ב(ן) ר' יוסף, עובדיה ב(ן) ר' שמואל. אלו הם הדיינים והישישים מירושלים. והמשכילים שבהם הם: ר' שלון! אשכנזי,¹⁴ והוא רב; ר' נתן, והוא רב;¹⁵ ושלושה או ארבעה רבנים אחרים, אשר לא ידעתי את שמותם. והשופטים הם אלו: שד¹⁶ משה ושדך (רוצה) (לומר) שופט שד שמואל, שד חלפא, שד שבליאנו,¹⁷ שד נסים¹⁸

וכל אלו הולכים בכל שנה ושנה, וכל הקהל אחריהם, על הר ציון ביום תשעה באב לקונן ולבכות, ומשם יורדים בעמק יהושפט והולכים על הר הזתים, אשר משם רואים כל בית המקדש כלו, ולשם בוכין וקוננין על חרבן הבית ההוא¹⁹ והר הזתים עדין יש עליו זתים, וקורין אותו הישמעאלים, כל סיבוב ירושלים²⁰ והר הזתים והר ציון: "אלקודס", (רוצה) (לומר) אל קודש,²¹ בהיות כי כל הארצות ההם קוראים ארץ קדושה. יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שת(יבנה) ות(כונן) ב(מהרה) ב(ימינו) א(מן). זה היום, כ"ו אגש(ט) רמ"א,²² נסענו מירושלים לשוב לבתינו לשלום, יהי רצון שיגיענו למחוז חפצינו לשלום עם ישועת המגן.

מקור: משולם מוולטרה, עמ' 76–77.

ספרות: ראה לעיל, מס' 224; קוק, מקורות ומחקרים, ב, עמ' 306–307; הקר, הנגידות, עמ' 127–128; דוד, וויצו נגיד, עמ' 327–331; ריינר, הנהגת הקהילה, עמ' 40–37.

- 1 ראה לעיל, מס' 224, הערה 1.
- 2 צריך להיות "קולומבאנו", כלומר, בן העיר San Colombano. גם ר' עובדיה מברטנורה מזכיר "רב אשכנזי אחד אשר נתגדל באיטאליאה, שמו ר' יעקב די קולומבאנו", אשר בביתו התארח בחג הפסח (להלן, מס' 273; וראה גם: קוק, עמ' 306). דומה, כי לר' יעקב היתה אכסניה לעולי-רגל בירושלים.
- 3 ראה לעיל, מס' 223, הערה 2.
- 4 כלומר, בישולי המבשלות שבביתו של סגן-הנגיד.
- 5 כאן במשמעות "משרת".
- 6 diete, "דיאטה".
- 7 ראה לעיל, מס' 223, הערה 1.
- 8 כלומר, הזרים. על הרוחות בירושלים השווה גם לדבריו של עובדיה מברטנורה, להלן, מס' 273, ליד הערה 49.
- 9 רשימת הנכבדים נדפסת כאן בדרך שונה מזו שנדפסה על-ידי יערי במהדורתו. ההבדל בין נוסח יערי לנוסח הנדפס כאן הוא בפיסוק הקטע ולא בפיענוח כתב-היד וראה פראוור, ספרות. אין ספק בדיוק הקריאה המובאת כאן שכן היא מביאה לזיהויים של שלושה יושבי ירושלים הידועים גם מתעודות אחרות בנות הזמן, ראה להלן, הערות 11–13.
- 10 הלוא הוא בעל האיגרת שקטעים ממנה פורסמו לעיל, מס' 222 (וראה שם הערה 1). דומה, שר' יוסף היה הפרנס של קהילות האשכנזים בירושלים, שכן פרנסי הקהילה האוטונומיות נזכרים בהמשך.
- 11 גם מגייר אלדין מזכיר את סגן-הנגיד יעקב כראש היהודים בעת חורבן בית-הכנסת בירושלים בשנת 1474 (וראה לעיל, מס' 204 והערה 15 שם; וראה גם לעיל, מס' 130 והערה 4 שם; להלן, מס' 226 והערה 3 שם).

- 12 הוא הנזכר לעיל, מס' 177 כ"אחד מששה פרנסים הממונים על ענייני הקדש", וראה שם הערה 37. הוא נזכר גם בתעודת בית-הדין מירושלים משנת 1467, לעיל מס' 187, וראה שם הערה 16.
- 13 נזכר אף הוא לעיל, מס' 177 כ"אחד מששה פרנסים הממונים על ענייני הקדש", וראה שם הערה 38. נזכר גם בתעודת בית-הדין הנזכרת לעיל, מס' 187, וגם הערה 18.
- 14 על זיהויו של ר' שלון ראה להלן, מס' 259, הערה 5.
- 15 הכוונה, כנראה, לר' נתן – או יונתן – הכהן שולאל, שנתמנה נגיד במצרים בשנת 1484.
- 16 כלומר, שיח' ברבים: "שיח' אליהוד", "זקני היהודים". ר' עובדיה מברטנורה מכנה אותם בשם "זקנים". הכוונה לפרנסי הקהילה האוטונומית של ירושלים.
- 17 כלומר, מסיבילה.
- 18 רשימת הנכבדים מורכבת משלוש קבוצות, מלבד ר' יוסף דמונטניא הפרנס: (א) "דיינים וישישים". הכוונה, כנראה, לדייני ירושלים. לגביהם משתמש משולם בתואר-הכבוד לאב "בן כבוד מעלת". (ב) "משכילים". דומה, שקבוצה זו כוללת חכמים שלימדו בישיבות ובבתי-מדרש. כולם מכונים "רבנים". אחד מהם, לפחות, היה אשכנזי. (ג) "שופטים". אין לראות בקבוצה זו דיינים, שכן הללו נזכרים לעיל. זאת ועוד, התואר "שופט" נדיר ביותר במינוח היהודי של ימי-הביניים. דומה, שלפנינו תרגום התואר הערבי "שיח' " שבו כונו חברי הקבוצה, והכוונה, כאמור, לפרנסים, "זקנים".
- 19 על כך רק שמע משולם, שכן לא היה בירושלים בתשעה באב.
- 20 כלומר, ירושלים שבין החומות.
- 21 כלומר, אלקדס כוללת גם את הר-הזיתים ואת הר-ציון.
- 22 26 באוגוסט 1481 / ב' בתשרי רמ"ב. תאריך זה לא ייתכן, שכן יום זה חל בראש-השנה, והכותב מצייץ במפורש את שנת רמ"א. ייתכן, שיצא ביום א', כ"ו באלול רמ"א / 19 באוגוסט 1481, אך קשה לשחזר את הנוסח המקורי.

אחרי שנת 1481

ירושלים, מס' 226

--- ומשפחתו¹ גדולה בישראל, ממנה ראשי ישיבות שלשלת יוחסין ותורה בלי הפסק, וגדולה ועושר, שרים וסגנים נגידי בירושלים (ת"יבנה) (ותכונן) (במהרה) (בימינו) --- האלוף התורני (כבוד) (מורנו) (הרב) ר' שמואל בן הרב השלם מדברנא דאומתיה² (כבוד) (מורנו) (הרב) ר' אלקנה, שהיה מרביץ תורה בקנדיאה עם אחיו מרנא ורבנא משה, שהיה נגיד בירושלים (אחר) (כך),³ ועם אחיו (מורנו) (הרב) ר' אליה. והמה יצאו בלהט החרב נגד (מורנו) (הרב) ר' (יוסף) קולון לעזרת (מורנו) (הרב) ר' משה קפסאלי (זכרונו) (לברכה).⁴ וגי' אלו גדולי עולם היו בני הזקן ונשוא פנים המופלג בחסידות השר האלוף (כבוד) (מורנו) (הרב) ר' אבא הזקן אשר בנה בארץ קנדיאה בית הכנסת הנקרא אלימא"ניקו⁵ --- והוא בן השר האלוף הראשון שבא מארץ אשכנז לדור באי קנדיאה (כבוד) (מורנו) (הרב) ר' יאודה.

מקור: יוסף שלמה דילמדיגו, ספר אילם, אמסטרדאם שפ"ט, דף כט ע"א.

ספרות: מ"א לאטיש, לקוטים שונים מס' דבי אליהו, פאדובה תרכ"ט, עמ' 112; גרץ ושפ"ר, ו, עמ' 437; אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 241–242; י' פראוור, ידיעות, יד (תשי"ח), עמ' 125–126; הקר, הנגידות, עמ' 128; דוד, וויצו-נגיד, עמ' 327–331.

1 כלומר, של יוסף שלמה דילמדיגו (1591–1655).

2 פירוש: "מנהיג אומתו".

3 הנגיד בירושלים פעל מכוחו של הנגיד במצרים, ותוארו המדויק היה "סגן-נגיד" (וראה לעיל, מס' 223, הערה 2). בשנת 1475 פעל בירושלים סגן-הנגיד ר' יעקב (וראה לעיל, מס' 204 והערה 15 שם), ובשנת 1481 עדיין כיהן בתפקיד זה, כפי שמעיד ר' משולם מוולטרה, לעיל מס' 225, והערה 11 שם. על-פי המסורת המשפחתית המובאת כאן יש אפוא לאחר את נגידותו של ר' משה לשנת 1481, לכל המוקדם. ייתכן, כי משמעות המלים "שהיה נגיד בירושלים אחר-כך" היא: "אחרי המחלוקת הנזכרת להלן".

4 מחלוקת זו היתה בשנים 1475–1480. וראה בעניין זה: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 188–191 (וראה גם לעיל, מס' 198).

5 כלומר, "הגרמני", "האשכנזי", מלשון Allemagna, "גרמניה".

ירושלים, מס' 227

בין שנת 1481 לשנת 1483

Et post ingressum civitatis ducebantur peregrini --- ad unam domum magnam et latam, que olim erat hospitale Johannitarum, non longe a templo dominici sepulchri --- Ibi etiam confluent pagani, Iudei et Christiani, portantes venalia.

מקור: פאול ואלטר, עמ' 114–115.

תרגום

ולאחר כניסתם העירה הובלו הצליינים --- לבית גדול ורחב-ממדים, שהיה בעבר של מיסדר יוחנן הקדוש,¹ בקירבת כנסיית קבר האדון --- לשם נהרו פאגאנים,² יהודים ונוצרים בהביאם סחורות.

1 הכוונה לאכסניה על-שם מיסדר יוחנן הקדוש שבשטח המוריסטאן (וראה לעיל, מס' 87).

2 כלומר, מוסלמים.

ירושלים, מס' 228

בין שנת 1481 לשנת 1483

Ecce notate unum mirabile, quod accidit anno sequenti scl. 1483 dominica proxima ante festum Epiphanie domini. Nam puteus profundus in valle ad radices montis Syon, ubi olim Baal ydolum locatum fuisse dicitur supereffluebat subito cum copiosa aqua ripam faciens. Ad quod factum cucurrerunt videre omnes nationes, non solum pagani, sed et Christiani et Judei.

מקור: פאול ואלטר, עמ' 134–135.

תרגום

הנה, שימו לב למעשה נס שאירע בשנה שלאחר-מכן, כלומר, בשנת 1483, ביום שלפני "חג של אפיפאני".¹ הבאר העמוקה שלרגלי הר-ציון,² שעליה נאמר שעליה עמד פעם פסל הבעל, עלתה פתאום על גדותיה בכמות רבה של מים. כדי לראות את הדבר מיהרו למקום כל העמים, לא רק פאגאנים,³ אלא גם נוצרים ויהודים.

1 "חג ההתגלות", הנהוג בכנסייה המערבית ב-6 בינואר. אחד הטקסים האופייניים לחג הוא אמירת ברכה של מי-הטבילה, ועל-כן התקשר הנס עם החג. הנוסע שהה בירושלים בינואר של השנה ההיא, כלומר, בשעה שהתרחש הנס.

2 הוא עין-רוגל.

3 כלומר, מוסלמים.

ירושלים, מס' 229

בין שנת 1482 לשנת 1483

et ibidem sepulchrum Zacharie; locum ubi erat domus Jude Scariothis, qui tradidit Jhesum Judeis et postea ibidem se suspendit. Iste locus non visitatur ut sanctus sed sibi in despectum; et dicunt, aliqui, quod Judei honorant locum.

מקור: פאול ואלטר, עמ' 182.

תרגום

ושם¹ קבר זכריה, המקום שבו היה ביתו של יהודה איש קריות אשר מסר את ישו ליהודים, ושם אחר-כך תלה את עצמו.² במקום הזה אין מבקרים, ואין הוא מוחזק לקדוש, אלא סולדים ממנו. ויש האומרים, כי היהודים מכבדים את המקום.³

- 1 הכוונה לנחל קדרון.
- 2 באשר למסורת זו, ראה מתי כז: ג-ה; מעשי השליחים א: טו-כ.
- 3 סביב המקום שבו קבעה המסורת הנוצרית המאוחרת את ביתו של יהודה איש קריות היו אתרים מספר שהתקדשו במסורת היהודית. יתר-על-כן, היה שם בית-הקברות של יהודי ירושלים למן המאה ה"ד ואילך, לפחות. בכך נפתח הפתח לסיפור-הפולמוס האנטי-יהודי הנזכר כאן (והשווה להלן, מס' 307).

בין שנת 1482 לשנת 1483

ירושלים, מס' 230

Sanctam Iherusalem inhabitat etiam anno domini maledicta gens hebraica Judei circiter quingenti utriusque sexus.

מקור: פאול ואלטר, עמ' 304.

תרגום

ובירושלים הקדושה גר באותה שנת האדון¹ העם העברי המקולל היהודים מונים קרוב לחמש מאות משני המינים.²

- 1 הנוסע שהה בירושלים ביאנואר 1483.
- 2 מספר זה חוזר גם אצל נוסעים אחרים (וראה להלן, מס' 244, 251 ו-253). בשנת 1481 כתב ר' משולם מוולטרה על "ר"י בעלי בתים", כלומר, 250 בעלי משפחות זכרים (וראה לעיל, מס' 224 והערה 3 שם). הכפלתם ב"שני המינים" נותנת את המספר הנזכר כאן.